

Säkerhet och tillgänglighet vid val (SOU 2021:96)

Remiss från Justitiedepartementet

Remisstid den 25 april 2022

Borgarrådsberedningen föreslår att kommunstyrelsen beslutar följande.

1. Som svar på remissen ”Säkerhet och tillgänglighet vid val” (SOU 2021:96) hänvisas till stadens promemoria.
2. Paragrafen justeras omedelbart.

Föredragande borgarrådet Anna König Jerlmyr anför följande.

Ärendet

Justitiedepartementet har remitterat slutbetänkande från 2020 års valutredning till Stockholms stad för yttrande. Utredningens uppgift enligt direktivet är att göra en översyn av och överväga förändringar i delar av valsystemet.

Beredning

Ärendet har remitterats till stadsledningskontoret och valnämnden. Stadsledningskontoret och valnämndens kansli har besvarat remissen med ett gemensamt kontorsyttrande.

Stadsledningskontoret och valnämndens kansli tillstyrker vissa förslag, exempelvis att Valmyndigheten föreslås få ett utökat samordningsansvar. Kritik riktas dock mot exempelvis rutinen för incidentrapportering, som måste konkretiseras.

Mina synpunkter

En översyn av vallagen är i grunden ett välkommet inslag i värnandet av vår demokrati. Att se över och utveckla lagstiftning som rör de allmänna valen är ett led i att värna det man bryr sig om, vår demokrati. Utredningen är omfattande och går igenom flera olika delar.

Valsystemet i Sverige är värt att skydda och botten på flera olika vis i samhället i stort, exempelvis vad det gäller tillgänglighet och säkerhet. Stadsledningskontoret och valnämndens kansli påpekar förtjänstfullt att ett arbete med tillgänglighet i vallokaler efter valet 2019 redan är gjort och nya arbeten bör inte initieras av valmyndigheten, utan redan gjort arbete bör värnas och utvecklas. Exempelvis togs det fram en checklista för en tillgänglig vallokal. På säkerhetstemat så är en sammanhållen incidentrapportering till valmyndigheten välkommen, men vilken typ av incidenter och hur det ska ske praktiskt måste konkretiseras i god tid före valet.

Slutligen måste också utökat ansvar hos Sveriges kommuner kompenseras erforderligt. I denna utredning föreslås att reglering och ackreditering av valobservatörer införs, något som kommunerna praktiskt ska stå för och det kräver resurser.

Jag föreslår att borgarrådsberedningen föreslår att kommunstyrelsen beslutar följande.

1. Som svar på remissen ”Säkerhet och tillgänglighet vid val” (SOU 2021:96) hänvisas till stadens promemoria.
2. Paragrafen justeras omedelbart.

Stockholm den 6 april 2022

ANNA KÖNIG JERLMYR

Bilaga

Säkerhet och tillgänglighet vid val (SOU 2021:96)

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Remissammanställning

Ärendet

Justitiedepartementet har remitterat slutbetänkande från 2020 års valutredning. Utredningens uppgift enligt direktivet är att göra en översyn av och överväga förändringar i delar av valsystemet.

I en andra etapp, som utgör utredningens slutbetänkande, har utredningen bland annat haft att överväga om

- det bör inrättas en ordning med ett utpekat ansvar för samordningen av säkerhetsfrågor i valadministrationen,
- det bör införas en rutin för samordning och rapportering av incidenter i samband med val, och
- det finns behov av att införa särskilda regler och ackreditering för valobservatörer,

samt överväga och lämna förslag till

- åtgärder som kan förbättra möjligheten för väljargrupper med svårighet att med nuvarande röstningsförfarande utnyttja sin rösträtt,
- åtgärder som kan bidra till att personer med synnedsättning ska kunna personrösta utan att tvingas röja valhemligheten för någon, samt
- åtgärder som kan bidra till att förenkla för utlandssvenskar att delta i riksdagsval och val till Europaparlamentet och om det är lämpligt att göra det möjligt för utlandssvenskar att under vissa förutsättningar brevrösta även från Sverige.

Som en följd av de remissynpunkter som lämnats över utredningens delbetänkande, konstitutionsutskottets betänkande 2019/20:KU12 ”Valfrågor och den rådande covid-19 pandemin” har utredningen dessutom tagit ställning till följande frågor:

- förutsättningar för att överklaga val,
- digitala röstkort,
- val vid allvarliga fredstida kriser, och
- rekrytering och utbildning av röstmottagare.

Beredning

Ärendet har remitterats till stadsledningskontoret och valnämndens kansli. Stadsledningskontoret och valnämnden redovisar sitt svar i ett gemensamt tjänsteutlåtande.

Stadsledningskontoret och valnämndens kansli

Stadsledningskontoret och valnämndens kanslis gemensamma tjänsteutlåtande daterat den 22 mars 2022 har i huvudsak följande lydelse.

Ett samordningsansvar för säkerhetsfrågor i valadministrationen

Stadsledningskontoret och valnämndens kansli tillstyrker förslaget om att Valmyndigheten föreslås få ett samordningsansvar för säkerhetsansvar. Vi delar utredningens bedömning att samordningen bör hanteras inom ramen för råd och rekommendationer. Som utredningen skriver är förutsättningarna inom valadministrationen så olika att bindande föreskrifter ter sig alltför komplicerat.

Vi delar också bilden av att valdatasystemet har ett högt skyddsvärde. Valmyndigheten bör verka för en tydlighet i exakt vad som är skyddsvärt och tillse relevanta skyddsåtgärder som kan överföras eller användas av respektive myndighet. Utöver det behöver möjligheten för att utbyta säkerhetsskyddsklassificerad information hanteras med respektive myndighet då det mellan kommun och statlig myndighet kräver särskilda åtgärder. Det är av särskild vikt att säkerhetsskyddsbehoven är noggrant avgränsade för att inte försvåra den demokratiska valprocessen.

En rutin för incidenthantering

Utredningen föreslår att en rutin för samordning och rapportering av incidenter i samband med val ska inrättas inom valadministrationen och att Valmyndigheten ansvarar för denna. Stadsledningskontoret och valnämndens kansli kan se att det finns ett värde med att inrätta en nationell incidentrapportering som ger en samlad bild av det nationella läget. Det är också naturligt att det är Valmyndigheten som ansvarar för denna.

Vi anser dock att det behöver konkretiseras vilken typ av incidenter som ska rapporteras. Det finns annars en stor risk att rapporteringen inte kommer att ge en rättvisande bild av hur valen genomförts. Om tanken är att rapporteringen ska vara enkel och inte kräva betydande resurser av rapportörerna krävs tydliga kriterier och definitioner på vad som är en incident och att små förseelser som är lätta att rätta till inte ska rapporteras. Stockholms stad har vid valen 2022; 592 vallokaler i ca 150 byggnader, nämnare 60 röstningslokaler och ca 5 000 röstmottagare och andra som arbetar med valet. Det är en omöjlighet för staden att hantera en incidenthantering som ska fungera utan tydliga kriterier. Stadsledningskontoret och valnämndens kansli delar den av utredningen tillsatta arbetsgruppens bedömningar om att det är väsentligt att det klargörs vad som ska rapporteras och hur det ska rapporteras.

Stadsledningskontoret och valnämndens kansli anser däremot inte att rutinen för rapporteringen ska vara öppen för allmänheten. Vi delar inte utredningens bedömning att det skulle bidra till att fel och andra avvikelser som rapporteras in omedelbart korrigeras samtidigt som det också kan bidra till att stärka den nationella lägesbilden gällande incidenter, förebygga spridning av missuppfattningar om valförfarandet och stävja desinformation. Vår bedömning är att resultatet av en incidentrapportering öppen för allmänhet och dessutom, som föreslås, utan krav på att rapportören ska uppge sin identitet, skulle få helt motsatt effekt.

Valnämndens kansli tog vid de allmänna valen 2018 emot ca 120 skriftliga klagomål varav en majoritet att dessa skulle kunna klassificeras som incidenter rörande valsedlar. De flesta av dessa klagomål visade sig inte vara några felaktigheter utan handlade om väljarnas okunskap om valsedelssystemet eller valsystemet i övrigt. Kansliet menar att det är riskabelt att införa ett system som endast bygger på att rapportering ska ske skyndsamt och enkelt. Det skulle kunna ge motsatt effekt och minska trovärdigheten för valets genomförande då klagomål rapporteras som inte är incidenter. Det framgår inte av utredningen hur en incidentrapportering som Valmyndigheten ansvarar för förhåller sig till principen om en medborgare klagat på en myndighets hantering ska medborgaren hänvisas till den myndighet som har ansvaret. Kansliet anser att den ordning som gäller att allmänheten kan kontakta kommunen per e-post, post eller telefon är tillräcklig och rättssäker. Kommunen kan därefter rapportera de klagomål som de facto är incidenter.

Överklagande av val och valobservatörers status

Stadsledningskontoret och valnämndens kansli anser som utredningen att det är rimligt att den som överklagar ett val ska kunna vara nåbar och att det därför ska krävas ett personnummer.

Utredningen föreslår att det i vallagen införs en uttrycklig reglering och ackreditering av valobservatörers status. Stadsledningskontoret och valnämndens kansli anser att det väsentliga med regleringen är att det i sak inte innebär någon inskränkning i allmänhetens rätt att övervaka röstmottagningen och att det tydligt framgår.

Stockholms stad får vid varje val ta emot ett stort antal besökare som vill studera eller observera valet. Det är internationella organisationer, media både inrikes och utrikes, NGO's, politiska partiers internationella samarbetsorganisationer m fl. Kansliet tror att det även fortsatt kommer att vara attraktivt att besöka röstmottagningsställen i Stockholms stad då de flesta internationella grupperna även besöker andra aktörer samt oftast bor i centrala Stockholm. Eftersom röstmottagningen är offentlig har valnämndens kansli sällan behövt hjälpa till att organisera besöken. Kansliet har hjälpt till med tips om lämpliga röstmottagningsställen för att alla inte ska besöka samma lokaler.

Enligt utredningens förslag ska kommunen stå för praktiska arrangemang som kan handla om att observatörerna får träffa företrädare för kommunen eller andra aktuella personer samt att kommunen ska kunna stå till tjänst i olika frågor som kan uppkomma. Valnämndens kansli har alltid försökt vara så tillmötesgående som möjligt men har också vid flera tillfällen sagt nej på grund av bristande resurser och ont om tid vid valen. Kansliet befarar att förslaget kommer att kräva ökade resurser ifråga om personal som måste finnas tillgänglig och därmed ökade kostnader för staden.

Väljargrupper med svårighet att utnyttja sin rösträtt

Utredningen förslår att det i vallagen tydliggörs att tillgänglighet vid val inte bara omfattar lokalernas beskaffenhet utan ett tillgängligt röstningsförfarande och tillgänglig information till väljarna. Valnämndens kansli har sedan länge arbetat med tillgänglighetsfrågor så som utredningen föreslår. Ett tillgängligt val handlar inte endast om lokaler. Kansliet noterar att utredningen pekar på att vårt nuvarande valedelsystem innebär särskilda svårigheter för personer med funktionshinder. Det är anmärkningsvärt att lagstiftaren istället för att utreda möjligheterna till ett nytt tillgängligt valedelsystem genomför ändringar som än mer försämrar tillgängligheten. De senaste ändringarna i vallagen med införandet av avskärmningar av valedelsställen och nu även att väljaren var för sig ska ta valedlarna har gjort det oerhört mycket svårare att hitta lokaler som är tillgängliga. De kommande valen får också utvisa vad bestämmelserna innebär avseende köer till röstmottagningsställena.

Valmyndigheten föreslås få i uppdrag att ta fram och upprätthålla en vägledning med samlade regler och rekommendationer för tillgänglighet vid val. Valnämndens kansli inledde tillsammans med ett antal andra kommuner ett samarbete med Myndigheten för delaktighet efter valet 2019 för att ta fram en mer heltäckande checklista för tillgängliga vallokaler. En kritik som flera kommuner haft mot de tidigare checklistorna har varit att det inte tydligt framgått vad som är måste krav och vad som är bra, men inte nödvändigt. Den nya checklistan finns nu publicerad på Myndigheten för delaktighets webbplats tillsammans med goda exempel från olika kommuner avseende deras tillgänglighetsarbete. Kansliet tycker att det arbete som redan är gjort är bra och anser att Valmyndigheten inte behöver ta fram en ny vägledning utan att deras uppdrag blir att upprätthålla och förbättra det som redan är gjort.

Utredningen föreslår också att Valmyndigheten ska samla in och publicera uppgifter om röstmottagningsställets tillgänglighetsstatus och om ambulerande röstmottagare. Utredningen gör bedömningen att förslaget inte innebär några ökade kostnader för kommunerna eftersom förslaget är formalisering av rådande praxis. Beroende på i vilken detaljnivå som informationen ska presenteras menar staden att det kan leda till ökade kostnader.

Väljare med synsättning

Utredningen föreslår att kommunerna ska kunna erbjuda förstorningshjälpmedel och belysningsförstärkning på alla röstmottagningsställen, om möjligt bakom alla avskärmade valsedelar och valskärmar. Förslaget är enligt vår mening ekonomiskt och miljömässigt oförsvarligt. I Stockholms stad innebär förslaget belysningsförstärkning för närmare 700 avskärmade valsedelställen. Utredningen har räknat på vad det kostar att köpa in belysningen, vilket är en engångskostnad för införskaffandet. Utredningen har inte tagit hänsyn till att vid nästa val måste alla lampor kontrolleras och de som inte fungerar kasseras. I kostnadsberäkningen ingår inte batterier som måste bytas under den tid som röstningen pågår samt att vid nästkommande val måste alla batterier bytas ut för att garantera funktionalitet. Utöver det tillkommer personalkostnader för att genomföra kontrollen. Vidare har utredningen i kostnadsberäkningen inte tagit hänsyn till att utredningen även föreslår att alla valskärmar ska ha belysningsförstärkning. Samma beräkning som vid de avskärmade valsedelställen är en kostnad om 5 x 592 valskärmar i vallokalerna och 4 x 60 valskärmar i röstningslokalerna. Det innebär en kostnad om 640 000 kronor ytterligare för införskaffandet av belysning till valskärmarna i Stockholms stad. Utöver det tillkommer samma kostnader som påtalas ovan för personal som ska kontrollera alla lampor, nyanskaffning och batterier. Att väljare med dagens valsedelssystem inte kan personrösta utan att röja sin valhemlighet har varit känt länge. Det är svårt att förstå varför regeringen inte tar initiativ till en översyn av valsedelssystemet som på så många sätt skulle kunna vara bättre än det nuvarande för många grupper. Istället ska utredningen lämna förslag som är närmast orimliga.

Utlandssvenskar

Stadsledningskontoret och valnämndens kansli tillstyrker förslaget om att utlandssvenskar som fallit ur röstlängden ska kunna förtidsrösta i Sverige och därigenom återupptas i röstlängden.

Digitala röstkort

Utredningen föreslår att den som har en digital brevlåda istället för att få ett fysiskt röstkort får ett digitalt röstkort till denna. Röstkortet är bland annat bärare av den information som krävs för att en förtidsröst ska komma till rätt vallokal på valdagen. Om det i röstningslokalen inte går att skriva ut ett dubblettröstkort föreslår utredningen att ett adresskort kan användas istället. Vi saknar i utredningen en analys av konsekvensen med handskrivna adresskort. Vår bedömning är att det finns en risk för ett ökat antal ogiltiga röster eftersom det i vissa fall kan vara svårt att tolka röstmottagarens handstil.

Val vid allvarliga fredstida kriser

Stadsledningskontoret och valnämndens kansli delar utredningens bedömning att det bör tillsättas en utredning för att närmare överväga förutsättningarna för att införa särskilda regler i regeringsformen för de högsta statsorganens verksamhet vid fredstida nödsituationer eller kriser i samband med val. Detta bör ske skyndsamt med tanke på den rådande situation i Ukraina och det säkerhetspolitiska läge som nu råder.